УДК 334.722.8

Швець Ф.Д., к.т.н., доцент, Вовчук І.А., ст. 5 курсу ФМ (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕТВОРЕННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ У ПУБЛІЧНІ ТА ПРИВАТНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Виконані дослідження особливостей перетворення відкритих та закритих акціонерних товариств у публічні та приватні. Проведено порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання діяльності приватних і публічних акціонерних товариств, встановлено їх позитивні та негативні риси.

The researches of specialties of transformation of open and closed joint stock companies into public and private are done. The comparing analysis of legal regulation of private and public joint stock companies activity was made, their positive and negative features were set.

Поштовхом становлення в Україні акціонерної форми власності стали приватизаційні процеси, роздержавлення і корпоратизація підприємств. Незрілість внутрішнього та зовнішнього інституціонального середовища вітчизняних корпорацій обумовлювали низьку ефективність їх функціонування, недостатню активність на фондовому ринку, конфлікти інтересів, рейдерство тощо.

30 квітня 2009 р. набрав чинності Закон України від 17.09.08 р. "Про акціонерні товариства", що істотно вплинуло на їх правовий статус. Із 30.04.2011 р. втрачають чинність статті 1-49 Закону України "Про господарські товариства" у частині, що стосується акціонерних товариств [1]. Документ передбачає функціонування в Україні двох типів акціонерних товариств (АТ) – публічних (ПАТ) і приватних (ПрАТ).

Відповідно до цього закону статути та інші внутрішні положення акціонерних товариств, створених до набрання чинності Законом "Про акціонерні товариства", підлягають приведенню у відповідність з нормами цього закону не пізніше ніж впродовж двох років з дня набрання чинності цим законом.

Приведення діяльності закритих/відкритих акціонерних товариств у відповідність до вимог закону проводиться через процедуру державної реєстрації внесення відповідних змін до статутів акціонерних товариств, у тому числі пов'язаних зі зміною найменування юридичної особи, та через процедуру приведення внутрішніх документів товариства у відповідність до вимог Закону України "Про акціонерні товариства", а також нової редакції статуту товариства.

Впродовж перехідного періоду в Україні залишаються функціонувати чотири типи акціонерних товариств: відкриті і закриті та публічні і приватні.

Проблеми акціонерних товариств на даному етапі полягають у виконанні норм вищезгаданого закону, тобто за два роки пройти процес перетворення із відкритих/закритих у публічні/приватні.

Дослідженням даної проблеми займалися досить багато науковців, серед яких: Ольга Андрущенко, Юрій Бубес, Ольга Щербина, Максим Лібанов, Володимир Харицький та багато інших. Не дивлячись на проведені дослідження, проблема переходу закритих акціонерних товариств (ЗАТ) та відкритих акціонерних товариств (ВАТ) у ПАТ та ПрАТ стала тільки ще більш гострою та актуальною.

Мета дослідження полягає у встановленні негативних факторів, що стали перешкодою для акціонерних товариств пройти процес перетворення у визначені терміни та проведенні порівняльного аналізу нормативно-правового регулювання діяльності приватних і публічних акціонерних товариств.

Для вирішення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- дослідити динаміку перетворення акціонерних товариств впродовж відведеного часу;
- встановити позитивні і негативні сторони Закону України "Про акціонерні товариства";
- провести порівняльний аналіз основних вимог до публічних і приватних акціонерних товариств;
- запропонувати оптимальні шляхи розвитку для акціонерних товариств в умовах, що склалися.

На момент прийняття Закону "Про акціонерні товариства" в Україні нараховувалось близько 32 тисяч акціонерних товариств. З них 11 тисяч – відкритих і майже 21 тисяча – закритих, які виробляють майже 75% валового внутрішнього продукту країни. В акціонерних товариствах зосереджено понад 60% промислово-виробничого потенціалу України. Саме їм на зміну повинні прийти приватні та публічні АТ.

За даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, на 1 липня 2010 року виконали норму Закону «Про акціонерні товариства» тільки 2050 акціонерних товариств або 9,4% від їх загальної кількості. До завершення відведеного терміну за прогнозами фахівців зможуть привести свою діяльність до відповідних норм тільки 20- 25% відкритих/закритих акціонерних товариств [5, 7, 9].

За словами президента Професійної асоціації реєстраторів і депозитаріїв Олексія Кия, моніторинг публічної офіційної інформації свідчить, що акціонерні товариства рухаються куди завгодно, але не перетворюються на ПАТ та ПрАТ.

Так, на першому етапі виконання норм вищезазначеного закону 5-7 тисяч акціонерних товариств трансформувалися у товариства з додатковою та обме-

женою відповідальністю, кількість акціонерів яких не перевищує десяти осіб. Крім того, є прецеденти перетворення АТ у приватні підприємства. Якби умови переходу були м'якшим, ними скористалось би більше компаній із сформованим власником [3, 4, 6, 8].

Аналітики виділяють деякі питання, які ускладнюють реалізацію норм закону про акціонерні товариства. Їх наявність породжує очікування на подовження термінів набуття чинності окремих норм закону. Наприклад, більшість АТ затягують з перетворенням у приватні та публічні, оскільки були створені в процесі масової приватизації і мають багато акціонерів. Іншою проблемою є необхідність отримувати нові ліцензії та сертифікати виробництва, укладати нові договори у зв'язку із зміною назви товариства. Якщо акціонерне товариство планує вибрати іншу організаційно-правову форму, воно повинне детально проаналізувати доцільність такої зміни. Так, йому доведеться інвентаризувати оформлення прав власності та оренди на землю, технічних паспортів на будівлі, кредиторських вимог, дебіторської заборгованості, договорів іпотеки і застави, кредитних і страхових угод, ліцензій, патентів, авторських прав і торгових марок, власником яких є товариство. Також має бути проаналізована вся претензійно-позовна робота товариства. В основу рішення потрібно покласти економічну вигоду та можливості перейти до іншої організаційно-правової форми без порушень законодавства.

Для кращого сприйняття норм Закону України "Про акціонерні товариства" проведемо порівняльний аналіз позитивних та негативних факторів (табл. 1).

Таблиця 1

Позитивні та негативні сторони Закону України "Про акціонерні товариства"

Позитив	**Негатив**
1	**2**
Закон спрямований на протидію рейдерам і захисту права власності. Цьому сприятиме обов'язковість застосування бюлетенів, в яких чітко зазначатиметься: повне найменування АТ; дата і час проведення загальних зборів акціонерів; перелік питань, винесених на голосування; варіанти голосування за кожний проект та підпис акціонера.	Кворум загальних зборів акціонерів на рівні не менше 60%, тобто, загальні збори акціонерного товариства мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками не менше як 60 відсотків голосуючих акцій. Тобто, власники 40% + однієї акції й надалі зможуть зривати засідання не з'явившись на нього.

продовження табл. 1

1	2
Унеможливлення ще однієї діючої практики, коли, маючи 40% акцій і свого директора, можна зривати збори акціонерів, через що не можна переобрати директора. Тепер власник контрольного пакету акцій зможе призначати чи звільнити директора, оскільки це виключна компетенція наглядової ради.	Оновленням реєстру акціонерів та переведенням його у бездокументарну форму. Для цього необхідно оновити реєстр акціонерів, що не так легко, адже частина акціонерів вже не жива, а відшукати правонаступників і коректувати реєстр не з легких справ.
Законом не передбачається спосіб відчуження акцій АТ через дарування, що унеможливлює ще один спосіб потрапляння в акціонери рейдерів.	Необхідність обрання ревізійної комісії (ревізора). Для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства загальні збори обирають ревізійну комісію (ревізора).
Захист міноритарних акціо-нерів. Обрання членів наглядової ради ПАТ, здійснюється шляхом кумулятивного голосування. Обрання членів наглядової ради ПрАТ здійснюється за принципом пропорційності представництва у її складі представників акціонерів відповідно до кількості належних акціонерам голосуючих акцій або шляхом кумулятивного голосування. Завдяки кумулятивному голосуванню у міноритарних акціонерів буде власний представник в наглядовій раді АТ.	Найбільш ефективним і розповсюдженим способом перевірки фінансово-господарської діяльності АТ є незалежний аудит. Річна фінансова звітність публічного акціонерного товариства підлягає обов'язковій перевірці незалежним аудитором. Ознайомившись зі ст. 74. п.1, а саме "Ревізійна комісія (ревізор) проводить перевірку фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства за результатами фінансового року, якщо інше не передбачено статутом…" виникає питання – навіщо дублювати процедуру? Адже, саме зовнішній контроль (зовнішній аудит) є найбільш об'єктивним і неупередженим, чого не можна сказати про внутрішній (ревізійна комісія чи ревізор).
Загальні збори акціонерів проводяться на території України, в межах населеного пункту за місцезнаходженням товариства.	
Закон зупиняє практику розмивання частки акціонерів у статутному капіталі АТ шляхом додаткової емісії акцій.	

У процесі перетворення ВАТ та ЗАТ відповідно у ПАТ та ПрАТ найбільшою проблемою є процедура лістингу та необхідність залишатися у біржовому реєстрі принаймні на одній фондовій біржі при перетворенні ВАТ в ПАТ. Для цього необхідно відповідати доволі жорстким вимогам фондової біржі. Проблема полягає в тому, що більшість ВАТ цим вимогам не відповідають, а отже, як наслідок, частина ВАТ змушена міняти свою організаційну форму у ПрАТ, інші – виходити на біржу.

Порівняльний аналіз основних вимог до публічних і приватних акціонерних товариств наведено у таблиці 2 [11].

Таблиця 2

Порівняльний аналіз основних вимог до публічних і приватних АТ

Основні вимоги	**Публічні АТ**	**Приватні АТ**
1	**2**	**3**
1. Кількісний склад	не обмежений	не більше 100 акціонерів
2. Розміщення акцій	публічне та приватне	виключно приватне
3. Ціна розміщення або продажу акцій	не нижча за ринкову (номінальну) вартість	
4. Купівля-продаж цінних паперів на фондовій біржі	обов'язкова	не може здійснюватись
5. Переважне право акціонерів на придбання акцій	відсутнє	може бути передбачено статутом
6. Придбання значного пакета акцій товариства	особа зобов'язана не пізніше ніж за 30 днів подати товариству письмове повідомлення про свій намір та оприлюднити його	
7. Голосування на загальних зборах акціонерів	виключно з використанням бюлетенів	можливе шляхом відкритого голосування, використання бюлетенів
8. Обрання членів наглядової ради та ревізійної комісії	виключно шляхом кумулятивного голосування	пропорційно або кумулятивним голосуванням
9. Зобов'язання щодо наявності власної веб-сторінки в мережі Інтернет	має	не має
10. Перевірка незалежним аудитором річної звітності	обов'язкова	не обов'язкова
11. Кворум загальних зборів	за умови реєстрації не менш як 60 % акціонерів	

Принципові вимоги до розмежування публічних і приватних АТ вказані у статті 5 Закону – це кількість акціонерів і характер розміщення акцій. У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до його статуту вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства – з приватного на публічне. Втім у законі не прописано порядок дій приватного товариства в разі, якщо кількість його акціонерів перевищить 100, не передбачені санкції і термін, впродовж якого потрібно змінити тип АТ [1].

У більшості діючих ЗАТ виникли проблеми із отриманням статусу ПАТ за критерієм максимально дозволеної чисельності акціонерів, оскільки такі товариства часто створювалися через викуп трудовими колективами в процесі приватизації, оренду з правом викупу або перетворення колективного підприємства у АТ. Але ЗАТ, які сформувалися у процесі роздержавлення власності та мають велику кількість акціонерів, за всіма ознаками є публічними компаніями і при бажанні можуть отримати відповідний статус.

Встановлення дуже обмеженого за часом терміну на проведення корпоративної реформи для багатьох АТ та акціонерів виявилося досить несподіваним. Вони очікували деякого поступового (поетапного) і більш тривалого процесу перетворень впродовж 3-7 років, а можливо і 10 років. На жаль, ці надії існують і сьогодні. Вони мають під собою реальний ґрунт життєвого досвіду. Свого часу суспільство звикло до того, що в Україні досить часто спочатку приймаються певні правила гри і встановлюються жорсткі строки повсюдного переходу до цих правил. Потім країна чогось лякається, чогось не встигає здійснити. Потім вимоги послаблюються, терміни переносяться, і такі приклади не є рідкістю [10, 11, 12].

На наш погляд, було б бажано, щоб держава (як законодавець) запроваджувала правила, встановлювала строки і була послідовною – без жодних відступів від них. Інакше, як і в ситуації з корпоративною реформою, завжди будуть присутні надії і спокуси в контексті «можливо продовжать», «можливо скасують», «можливо призупинять» тощо.

Отож, підводячи підсумки дослідження проблем перетворення форм акціонерних товариств у зв'язку з прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства», слід зазначити, що норми Закону України «Про акціонерні товариства» не передбачають правових наслідків у разі не приведення у відповідність статутів та внутрішніх положень раніше створених акціонерних товариств у відповідність до норм цього Закону, що відповідно уже створює ситуацію, коли в Україні можуть існувати як приватні та публічні товариства, так і закриті та відкриті, при чому правове регулювання останніх з квітня 2011 року уже буде відсутнє (в зв'язку зі втратою чинності ст. 1-49 Закону України «Про господарські товариства») [2].

Тож, чим скоріше реалізується даний закон тим краще, адже він принесе багато позитивного в нашу країну. Оскільки сам факт прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» сприяв тому, що в рейтингу МФК (за

індексом «Захист прав акціонерів») Україна піднялася зі 143 місця на 109 місце. Так міжнародні фахівці відреагували на реформову дію у розвитку вітчизняного корпоративного сектору.

Отож, практична спрямованість закону сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату, що для України є досить важливим і актуальним, звісно, якщо наші публічні та приватні АТ відповідатимуть міжнародним стандартам.

Метою подальших досліджень є визначення причин рейдерства на фінансовому ринку України та вироблення заходів щодо його подолання.

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384. **2**. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. – 2-ге вид.,змін. та доп. – К.: Правова єдність. – 2009. – 766 с. **3**. Роз'яснення «Щодо порядку застосування окремих положень Розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про акціонерні товариства» у зв'язку з набранням ним чинності», затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17 лютого 2009 року № 237 // Відомості Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2009. – № 414. **4**. Інформаційний лист Державного комітету з регуляторної політики та підприємництва від 10 квітня 2009 року № 4008 «Про найменування юридичних осіб в зв'язку з прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» // Відомості Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2009. – № 205. **5**. Бірюков В.І. Аналіз деяких дискусійних питань акціонерних правовідносин [Текст] / В.І. Бірюков **//** Часопис Київського. **6**. Дорош О.Б. Аудит та внутрішній контроль фінансових операцій з акціонерним капіталом [Текст] / О.Б. Дорош // Науковий вісник Ужгородського університету. – Сер. Економіка. – 2010. – Вип. 29. – Ч.2. – С. 228-231. **7**. Жорнокуй Ю.М. Закон України «Про акціонерні товариства»: позитивні та проблемні аспекти [Текст] / Ю.М. Жорнокуй // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – Вип. 48. – С. 32-40. **8**. Карпенко Г.В. Нормативно-правове забезпечення корпоративного управління: проблема залучення інвестицій на вітчизняні підприємства [Текст] / Г.В. Карпенко, А.П. Данькевич // Фінанси України. – 2009. – №7. – С. 39-46. **9**. Коваленко О. І. Правові та організаційно-фінансові питання регулювання та захисту корпоративних інтересів суб'єктів господарювання в акціонерних товариствах [Текст] / О.І. Коваленко, Н.О. Коваленко // Правничий вісник Університету «КРОК». – 2009. – №4. – С.107-119. **10**. Лупенко Ю.В. Напрями удосконалення нормативно-правового регулювання ринку цінних паперів України [Текст] / Ю.В. Лупенко // Наукові праці НДФІ. – 2009. – № 1 (46). – С. 91-98. **11.** Дієва Н. Механізм функціонування приватних і публічних акціонерних товариств: відмінності і проблеми // Економічний аналіз. – 2010 рік. – Випуск 7. **12.** Федоренко А. Актуальні проблеми залучення інвестиційного капіталу в корпоративний сектор економіки [Текст] / А. Федоренко // Вісник ТНЕУ. – 2009. – №1. – С. 20-30.

Рецензент: к.е.н., доцент Іванченко А.М. (НУВГП)